

מבט על, גיליון 776, 6 בדצמבר 2015

מלים, כלים וטילים – רב-שיח אסטרטגי בים סין הדרומי

אסף אוריון

בתקופה האחרונה התרחב העיסוק במתחים ובאירועים באזור ים סין הדרומי, תוך מיקוד בפעולות צבאיות שנוקטים המעורבים, ובעיקר סין וארצות הברית, בהקשר זה. ההתרחשויות במזרח אסיה מהווה דוגמה מרתקת לניהול שיח רב-צדדי ורב ממדי מגוון בין הצדדים, כאשר כלים מדיניים, צבאיים וכלכליים משולבים מופעלים ומשלימים זה את זה לכדי מסכת תקשורת אחת. השימוש בכלים צבאיים לצרכי תקשורת אסטרטגית הנו אמנות מורכבת, אשר לצד אתגרי בהירות מסרים, אי-הבנות והשפעות על קהלי פנים וחוץ, כרוכה גם בסיכוני חיכוך והסלמה ובסיכון חיי אדם. לכאורה, אין ישראל מושפעת ישירות מהמתרחש בזירה רחוקה זו, אולם נכון לה לגלות עניין בכך. זאת, הן בשל השפעת יחסי ארצות הברית-סין על יחסי ישראל עם כל אחת מהן, והן בשל התקדימים, הלקחים והמשמעויות הרלבנטיים לסביבתה הקרובה של ישראל.

"ים סין הדרומי" הנו אזור חיוני בנתיבי הים והסחר העולמיים (5.3 טריליון דולר סחר שנתי, מעבר שליש מנפח הגז הנוזלי בעולם), ומוקד אזורי לתביעות היסטוריות, ריבוניות וכלכליות מצד המדינות השוכנות לחופיו (סין, הפיליפינים, וייטנאם, מלזיה, טאיוואן, ברונאי). בשנים האחרונות חידדה סין את תביעותיה לריבונות על רוב המרחב הימי המדובר, בשילוב של הצהרות מדיניות, הקמת איים מלאכותיים על גבי שוניות וסלעים, הכשרת תשתיות צבאיות (מסלולי המראה, נמלים ומתקנים אחרים) על איים אלה, נוכחות צבאית, ימית ואווירית, הכרזת אזורי זיהוי להגנה אווירית, ושימוש בתקשורת אווירית וימית כדי להדגיש את תביעותיה על השטחים, שהיא טוענת לריבונות ולמעמדה בהם. מנגד, גם מדינות האזור האחרות פועלות באמצעים מגוונים, מדיניים וצבאיים, כדי לגבות את תביעותיהן וזכויותיהן, במסגרת דינמיקה אזורית כוללת לביסוס אזורי השפעה, זכויות כלכליות ויחסי עוצמה.

ברמה העולמית מזינה מחלוקת זו גם מתיחות ביחסים בין מעצמות-העל, ארצות הברית וסין, במישורים הכלכלי, המדיני, והצבאי. זו נובעת ממדיניותן של המעצמות ומזינה את והתנהלותן בסוגיות רחבות יותר, כגון סדר עולמי, נורמות בינלאומיות, ארכיטקטורות כלכלה והגנה, תפוצת גרעין, בריתות ושותפויות, וכמובן ניהול התחרות ויחסי העוצמה על מנהיגות והובלה באזור ובעולם. לאור עלייתה הכלכלית והצבאית של סין מצד אחד, ופנייתן של ארצות הברית למזרח אסיה מצד שני, חבוקים האירועים בים סין הדרומי במעגלים רחבים של משמעויות והשלכות, באינטרסים רבי עוצמה וארוכי טווח, ובהקשר מורכב לניהול.

בראית סין מהווה ים סין הדרומי מרחב אסטרטגי, שבו יש לה זכויות היסטוריות מבוססות. שליטה ריבונית במרחב זה תקנה לממשלת סין יוקרה מבית, עוצמה ומעמד מחוץ, זכויות כלכליות מורחבות, חופש פעולה צבאי תוך צמצום חופש פעולתן של ארצות הברית ובעלות בריתה, ויכולת הגנה משופרת על נתיב האספקה העיקרי של מוצרי אנרגיה חיוניים לכלכלת סין.

בראית ארצות הברית מהווה המרחב נתיב שייט חיוני לסחר עולמי בלתי מופרע ולהקרנת עוצמה צבאית, לביסוס נורמות של כיבוד חופש השיט, של סדר עולמי המבוסס על החוק הבינלאומי, ושל יישוב מחלוקות בדרכי שלום ובדיפלומטיה, ללא כפייה צבאית או תכתיבים תחת איומים. צעדיה של סין נתפסים כאתגר ישיר לעקרונות אלה, כמו גם למעמדה של ארצות הברית כמעצמה פסיפית, במזרח אסיה, לעוצמתה באזור ובעולם, ולמעמדה בקרב שותפיה ובעלות בריתה באזור.

השיח בין המעצמות מתנהל הצהרתי בחילופי מסרים גלויים (ונכון להניח – גם סמויים), בין מנהיגים מדיניים (פסגת הנשיאים בארצות הברית בספטמבר), שרים ומצביאים (ביקור מפקד הפיקוד הפסיפי של ארצות הברית אצל רמטכ"ל צבא סין, ב-3 בנובמבר 2015). אולם, לצד תקשורת דיפלומטית רשמית וציבורית זו מתנהלת התקשורת גם בערוצים ובכלים צבאיים.

כלי שיט צבאיים של סין הפליגו מול חופי אלסקה בעת ביקורו של הנשיא אובמה במדינה (בספטמבר האחרון), כמסר של עוצמה והפגנת נוכחות. בפעולה להמחשת ריבונות, כלי טיס, כלי שיט

ובקורות אוויריות של סין קוראים בערוצי התקשורת לכלי שיט וטיס זרים העוברים במרחב ים סין הדרומי, שבו טוענת סין לריבונות, בדרישה להזדהות. אותם ערוצי תקשורת משמשים כלים צבאיים של ארצות הברית להבהיר במלים את עמדת ארצם, כי מדובר במרחב ימי ואווירי בינלאומי, שבו מובטחים חופש השיט והטיסה לכל, ובכלל זה לכלים צבאיים. בסוף אוקטובר ביצעה משחתת אמריקאית הפלגה באזור המחלוקת, במסגרת מבצע להבטחת חופש השיט, ובנובמבר עברו מפציצים אמריקאים במרחב האווירי האמור, בהמשך להצהרות נחישות מפי מזכיר ההגנה קרטר מעל סיפונה של נושאת המטוסים רוזוולט.

בתקשורת הפומבית בין שני הצדדים ניתן ביטוי נרחב הן למסרים שנועדו הכלים הצבאיים להעביר, כלומר המחשבת הנורמות השולטות והנחישות לקיימן, והן לניתוח הביטויים הקונקרטיים של הפעילות הצבאית: איפה עברו, באיזה מרחק מגבולות הריבונות בפועל או לכאורה (מעבר חופשי במים בינלאומיים או שמא מעבר תמים במים ריבוניים), פרופיל הפעילות (הפלגה בלבד, המראת כלי טיס וסיור מכלי השיט, הפעלת מכ"מים וכדומה), אשר כולם מהווים פרמטרים באיכות המסר הצבאי ועוצמתו, בראיית הצד המאותת, הנמען, והקהלים ב"יציעים".

הכלים הצבאיים נועדו לגבות ולחזק את עמדות הצדדים וטיעוניהם בסוגיות המחלוקת, להמחיש נורמות ונחישות ולגדר את גבולות המיקוח, אולם הם אינם פטורים מניהול הסיכונים שמקורם ברמה הטקטית, והם מצווים להימנע מהדרדרות ומהסלמה. מפגשים לא מתוכננים בין כלי שיט וכלי טיס של אומות שונות מגלמים סיכון לחיכוך מבצעי, ובו פוטנציאל מסוכן לחיכוך מדיני ולהשלכות אסטרטגיות. עד כה מתנהלים הצדדים בניהול מושכל של שיח "מלים וכלים", מבלי להגיע לשימוש בטיילים.

עבור ישראל מהווה הדינמיקה בים סין הדרומי מקור עניין בכמה מישורים, בעיקר בניתוח לקחים ונורמות שיתגבשו במהלכה, ובהשלכתם לסביבתה האסטרטגית של ישראל.

הקמת האיים על ידי סין (המכונה על ידי ארצות הברית "חומת החול הגדולה"), היא חלק מאסטרטגיה, החותרת לשינוי הגיאוגרפיה הפיזית כבסיס לתביעות ריבונות מורחבות, ולזכויות מדיניות, כלכליות וצבאיות-אסטרטגיות. בשנים האחרונות נדונה במספר הזדמנויות האפשרות להקים אי מלאכותי מול חופי עזה, שישימש כבסיס לנמל ימי מפוקח, או אף לנמל תעופה. לאור התקדים שייקבע בים סין הדרומי, נכון יהיה לנתח את השלכות הקמתו של אי כזה על מימיה הטריטוריאליים של ישראל ועל תיחום אזוריה הכלכליים הבלעדיים.

מפגשים בין כלי טיס וכלי שיט ישראליים לכלים של מעצמות אזוריות ועולמיות הפכו לשכיחים יותר בשנים האחרונות, והפעילות הצבאית הבינלאומית במרחב סוריה-עיראק אף העלתה את הסבירות למפגשים כאלה, בייחוד מאז החלה הצבתם של כלי טייס, הגנה אווירית וכוחות קרקע רוסיים בסוריה. כפי שניתן כבר עתה ללמוד מיירוט המטוס הרוסי על ידי טורקיה באחרונה, מפגשים טקטיים, המסתיימים באבדות, הם בעלי השלכות אסטרטגיות מרחיקות לכת על יחסי המדינות המעורבות, בכל המישורים. בשנים האחרונות הרבתה תורכיה לעשות שימוש בכלי טיס ושיט כדי לבסס את תביעותיה להשפעה אזורית (בקפריסין, באגן המזרחי של הים התיכון, בסוגיית המים הכלכליים, בסוגיית עזה), ומפגשים בינם לבין כלים צבאיים של אומות אחרות כללו מאפייני תקשורת, התנהלות ודיפלומטיה פומבית, בדפוסים צבאיים, הדומים למתרחש במזרח אסיה.

לפיכך נכון לישראל לשכלל ולשפר את מיומנותה בתקשורת בכלים צבאיים, להמשיך ולפעול לתיאום ולמניעת חיכוך עם חילות אוויר זרים הפועלים במרחב, לעבות את ערוצי התקשורת עמם ולהגביר את המאמצים לבניית אמון ולביסוס שפה משותפת עם שותפינו הצבאיים לסביבה האווירית והימית הקרובה.